

6. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2026 року у справі № 3-162/2024(327/24).

Кубарєва Ольга Володимирівна
професор кафедри кримінальної
юстиції навчально-наукового
інституту права та психології
НАВС, кандидат юридичних наук,
доцент
Капустинський Максим Вікторович
суддя Енергодарського міського
суду Запорізької області,
доктор філософії в галузі права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІЗОЛЯЦІЙНИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ОСІБ, ВИЗНАЧЕНИХ У П. 2 Ч. 1 СТ. 480 КПК УКРАЇНИ

Як зазначає Конституційний суд України (далі – КСУ) особиста свобода є природним станом людини, тоді як арешт чи тримання під вартою означає виняткове становище, яке конституційно допускають тимчасово і за наявності в кожному випадку юридичних та фактичних підстав, які мають бути встановлені (перевірені) судом. При цьому гарантії права на свободу та особисту недоторканність полягають насамперед у судовому контролі (і за його наслідками – у мотивованому рішенні суду), який конституційно уможливорює тримання особи під вартою, а також у тому, що тримання під вартою може бути застосоване лише на підставах і в порядку, установлених законом [1]. Щодо застосування окреслених заходів відносно осіб, визначених у п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України, то національне законодавство передбачає додаткові гарантії, що окрім судового контролю, передбачають контроль з боку інших органів судової влади, які уповноважені надавати згоду їх застосовувати до представників Феміди, дотримуючись при цьому балансу між незалежністю суддів та їхньою відповідальністю перед суспільством.

Поруч з цим згода Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом певна річ не означає застосування запобіжного заходу до судді. Принагідно зауважимо, що спостерігається тенденція до зменшення звернень щодо отримання згоди на застосування ізоляційних запобіжних заходів до судді. Так, у 2024 та 2025 році до ВРП надійшло 5 та 8 подань про надання згоди на утримання суддів під вартою (у 2023 році – 16), за результатами розгляду яких ухвалено 4 та 6 рішень про надання згоди на утримання суддів під вартою (у 2023 році – 15) [2]. Можемо припустити, що в такому разі має місце обрання інших запобіжних заходів стосовно даної категорії осіб.

Запобіжні заходи, що обмежують право на свободу та на особисту недоторканність судді, можуть застосовуватися тільки за умови дотримання вимог, визначених законом та під наглядом спеціально уповноважених на те судових органів. Положення ст. 125 Конституції України, ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», ст. 58 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», ст. 24 Закону України «Про Конституційний суд України», ст. 482 КПК України, визначають особливості застосування до судді запобіжних заходів залежно від його статусу. Так, системний аналіз вказаних нормативно-правових актів дає можливість виокремити:

– судові органи, які надають згоду на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом: ВРП щодо суддів, перелік яких визначений у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України, та КСУ щодо судді цього ж Суду;

– суб'єктів, уповноважених на внесення подання: Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) стосовно судді ВАС, КСУ, та Генеральний прокурор або його заступник щодо всіх інших суддів.

Процедура надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді КСУ послідовно регламентована у § 15 Регламенту КСУ, затвердженого Постановою КСУ від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018, та передбачає: 1) строк розгляду подання Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, про надання згоди, відповідно до якого подання розглядається не пізніше десятого робочого дня з дня його отримання; 2) уповноваження постійної комісії з питань регламенту та етики суду не пізніше сьомого робочого дня на вивчення подання щодо наявності у ньому підтверджених доказами фактів причетності судді до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, їх достатності та обґрунтованості; 3) коло учасників спеціального пленарного засідання, яке відбувається за участю Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, судді, щодо якого внесено подання, та/або представника цього судді; 4) порядок розгляду подання, який передбачає відкриття спеціального пленарного засідання суду, надання слова Генеральному прокуророві або особі, яка здійснює його повноваження, для обґрунтування необхідності у затриманні, утримуванні під вартою чи арешті судді та викладення підтверджених доказами фактів його причетності до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України; пояснення судді, щодо якого внесено подання, та/або його представника, від надання яких останній може відмовитись; 5) ухвалення рішення за результатами розгляду подання; 6) порядок дій у разі надходження повідомлення про затримання.

Вказаний порядок розгляду надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді КСУ зазнає певної критики у науковій літературі. Передусім це стосується об'єктивності та неупередженості розгляду питання про обрання запобіжного заходу суддями КСУ щодо свого колеги. Тому, варто звернути увагу на думку, висловлену науковцями про

доцільність віднесення розгляду такого клопотання до компетенції ВРП, яка законодавцем визначена як колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [3, с. 210].

Отже, з одного боку дійсно існує ризик дії принципу «суддівської солідарності», що впливатиме на неупередженість прийняття аналізованого рішення судьями КСУ. Однак з іншого, слід взяти до уваги бачення Венеціанської комісії, викладене у Висновку щодо проекту закону «Про Конституційний Суд України» № 870/2016, прийнятий на 109-й Пленарній сесії 9-10 грудня 2016 року у м. Венеція [4]. Так, у п. 26 Висновку Венеціанська комісія позитивно оцінила нове положення про те, що Президент, парламент і з'їзд суддів, відповідно, не мають права звільняти суддів КСУ, оскільки це усуває небезпеку тиску на суддю. І хоча наведена позиція стосується звільнення суддів, тим самим Комісія визначила, що політичні інституції або органи судової влади не повинні впливати на такого роду рішення.

Поруч з цим у науковому середовищі звертається увага і на нерегульованість ще деяких питань, на які законодавець не дає чіткої відповіді. А саме щодо невідповідності закону «Про Конституційний суд України» положенням КПК України в частині регламентації форми рішення про обрання запобіжного заходу; нерегульованості питання визначення строків тримання під вартою, а також порядку їх продовження; можливості та порядку оскарження рішення КСУ про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арешт судді КСУ, або про відмову у наданні такої згоди.

Процедура розгляду ВРП подань про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом у зв'язку з підозрою у вчиненні ним діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, визначена у гл. 18 Регламенту ВРП, затвердженого рішенням Ради від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17. Досліджуючи порядок надання згоди на застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням вільного пересування суддів, можна погодитись із твердженням про те, що процедура розгляду подання прокурора про обмеження суддівської недоторканості містить ключові ознаки судового розгляду: юрисдикційний орган, який ухвалює рішення; зацікавлені протилежні сторони; механізм звернення до суду; дослідження й оцінка фактичних обставин справи; порядок ухвалення судового рішення та можливість його оскарження тощо [5, с. 117]. Водночас, в контексті досліджуваної теми слід привернути увагу на питання щодо порядку затримання судді чи утримання його під вартою у разі припинення повноважень ВРП, яке є актуальним з огляду на те, що в перший

день війни в Україні був відсутній повноважний склад Вищої ради правосуддя, визначений ст. 131 Конституції України. І якщо окремі функції ВРП відповідно до Закону України «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя» № 2128-IX від 15.03.2022 було передано Голові Верховного Суду, Державній судовій адміністрації, то жодних резервних механізмів щодо здійснення повноважень про надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою, ухвалення рішень про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності законодавством не встановлено. Тому, на наш погляд, можна передбачати делегування аналізованих повноважень ВРП (у разі їх припинення) – Раді суддів України. Вважаємо вказаний орган суддівського самоврядування найбільш доцільним, щоб надавати згоду на затримання судді на час припинення повноважень ВРП, адже саме Рада суддів України серед іншого реалізовує законодавчу політику, пов'язану із забезпеченням незалежності суддів.

Відтак, застосування ізоляційних запобіжних заходів щодо аналізованої категорії осіб характеризується поєднанням загальних засад кримінального судочинства та спеціальних гарантій, передбачених приписами Законів України «Про судоустрій та статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», «Про Конституційний суд України» та главою 37 КПК України. Водночас положення названих вище нормативно-правових актів потребують подальшого узгодження між собою з метою уникнення юридичної невизначеності у питаннях регламентації порядку застосування ізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Рішення КСУ від 8 липня 2024 року № 8-р(П)/2024. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>
2. Статистика. *Вища рада правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/statisticshttps://hcj.gov.ua/statistics>
3. Федченко В., Павлова Н. Особливий порядок кримінального провадження стосовно судді Конституційного Суду України під час досудового розслідування. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2018. С. 208-2011.
4. Висновок Європейської Комісії за демократію через право щодо проекту закону «Про Конституційний Суд України», прийнятий на 109-й Пленарній сесії 9-10 грудня 2016 року у м. Венеція. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/870_2016_2016_12_12.pdf
5. Прилуцький С. В. Недоторканність судді: актуальні проблеми правового регулювання та практики правозастосування. *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 111-119.